

СИСТЕМА ГАРАНТУВАННЯ ДЕПОЗИТІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ТА ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА

Проблема гарантування депозитів фізичних осіб набуває особливої актуальності у світлі подій, що відбувалися в Україні останнім часом. Ідеться насамперед про повернення заощаджень вкладникам банків «Слов'янський» та АКБ «Україна», щодо яких розпочата процедура банкрутства. У структурі ресурсів українських банків нині переважають депозити фізичних осіб, у зв'язку з чим питання створення та розвитку системи захисту заощаджень населення стає пріоритетним.

Система гарантування депозитів фізичних осіб є однією із систем підтримки діяльності банківської системи в цілому, а функціонування такої системи розглядається як необхідна умова ефективної роботи кожної банківської установи. Вивчення зарубіжного досвіду свідчить, що фактично у всіх розвинутих країнах існують подібні системи підтримки банківської системи. Вони виконують дві основні функції

- забезпечення фінансової підтримки банків у екстремальних умовах, при виникненні ситуацій, що можуть зменшити ліквідність банку до загрозливої межі
- захист вкладників від повної втрати заощаджень шляхом виплати страхових компенсацій.

У такий спосіб запобігають масовому відпливу депозитів з банківської системи. Крім того, за допомогою систем гарантування депозитів підвищується ступінь довіри до банківської системи, що, у свою чергу, збільшує приплив депозитів до банків.

Узагальнюючи світовий досвід, залежно від завдань, що постають перед даною системою захисту депозитів, виокремимо основні типи її побудови. Перший — система страхування депозитів ґрунтується на відповідних нормах страхової діяльності. Другий — система передбачає або повернення грошей, або прийняття жорстких заходів щодо оздоровлення банку. Третій тип — змішана система, яка містить елементи двох вищезазначених систем.

Ефективна система захисту депозитів може бути створена тільки за наявності відповідної законодавчої бази та існування чітко розроблених інструкцій, методик розрахунку суми відрахувань, оцінок та контролю за діяльністю окремих банків. До того

ж, така система має бути обов'язковою для всіх видів банківських установ незалежно від розмірів та форми власності. Крім того, компетентні державні органи повинні мати доступ до необхідної інформації та володіти повноваженнями для реформування банків-банкрутів, а отже, забезпечувати швидку виплату компенсацій за всіма видами вкладів.

Побудована в такий спосіб система звільняє дрібних вкладників від необхідності постійно відстежувати фінансовий стан конкретної банківської установи, у якій вони відкрили депозитний рахунок, та запобігає виникненню паніки і впливу депозитів. Щодо великих вкладників, то їх насамперед турбуватиме питання суми та умов відшкодування, а тому доцільно законодавчо встановити верхню межу суми, що підлягає страхуванню.

Виходячи з міжнародного досвіду виділимо три основні методи визначення верхньої межі суми, що підлягає страхуванню:

- страхування загальної суми індивідуальних депозитних рахунків збанкрутілого банку;
- страхування всіх категорій депозитів збанкрутілого банку;
- страхування рахунків, що належать окремому вкладнику в різних банках, які збанкрутіли за певний проміжок часу.

Низька сума верхньої межі дасть змогу захистити переважну більшість невеликих вкладників, але, з іншого боку, такі умови страхування депозитів не захистять великих вкладників. Тому в останніх не повинно виникати ілюзії, що вони повністю захищені від ризику і можуть не піклуватися про фінансовий стан банківської установи, у якій вони відкрили депозитний рахунок. Величина верхньої межі істотно впливає і на загальні вимоги до комерційних банків, а тому витрати на страхування депозитних рахунків мають перебувати в певному співвідношенні із сумою вкладу та ймовірністю банкрутства банку, тобто ступенем пов'язаного з ним ризику.

Недостатньо чітке розроблення принципів і правил функціонування системи страхування депозитів може негативно вплинути на фінансовий стан банківських установ. Можливе виникнення ситуацій, коли керівництво банку під тиском певних обставин буде намагатися приховувати збитки та реальний стан справ, що, як правило, призводить до загострення кризових явищ. Унаслідок таких дій оздоровлення банку чи проведення процедури банкрутства ускладнюється, а кількість клієнтів банку, що втратили свої кошти, зростає. Загалом, з погляду банку, відрахування у фонд страхування депозитів зменшує його ресурсну базу, що негативно позначається на прибутковості.

В Україні діє низка нормативних документів, які регулюють систему гарантування вкладів фізичних осіб. Зокрема, 20 вересня 2001 р. Верховною Радою ухвалено Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», у якому визначено організаційні та методичні засади функціонування Фонду і системи гарантування вкладів фізичних осіб. Прийняття даного закону має на меті підвищення рівня захищеності вкладників у разі виникнення ситуації недоступності вкладів. Фонд створено як економічно самостійну установу, учасниками якого є банки (їх участь обов'язкова). Розмір збору до фонду встановлено на рівні 0,5% від загальної суми вкладів. На 1 січня 2001 р. сума заборгованості перед клієнтами — фізичними особами всього по банківській системі України становила 6845,086 тис. грн, і, відповідно, збір у Фонд гарантування вкладів фізичних осіб становив 34225,43 тис. грн (або 153%) проти 22293,66 тис. грн минулого року.

Законом змінено верхню межу відшкодування вкладів з 500 до 1200 грн, нижня межа встановлена на рівні 1 грн. Безсумнівно, що таке підвищення верхньої межі суми відшкодування є досить позитивним кроком з метою підтримки довіри вкладників до банків, а отже, і стабілізації банківської системи в цілому. Проте слід зазначити, що цей закон має й певні недоліки. Зокрема, Директивою про гарантування депозитів Європейського союзу від 30 травня 1994 р. оптимальний обсяг вкладу, який повертається вкладнику за рахунок коштів фонду, встановлено в розмірі подвійного значення показника валового внутрішнього продукту на душу населення. На нашу думку, з метою гармонізації українського законодавства з європейським доцільніше було б встановити не фіксовану суму відшкодування, а плаваючу з прив'язкою до показників валового внутрішнього продукту. Наприклад, за 2000 р. ВВП становив 172952 тис. грн, кількість населення — 49291,2 тис. чол., а отже, сума компенсації має бути встановлена на рівні 7000 тис. грн ($172952 / 49291,2 * 2 = 7017,5$ грн).

Крім того, хоча законодавчо гарантовано повернення вкладу незалежно від виду валюти, але згідно із законом вклади в іноземній валюті повертаються в національний валюті за офіційним курсом Національного банку України на момент настання недоступності вкладів, що в підсумку перекладає ризик зміни валютного курсу на вкладника. Також законом визначено коло осіб, котрим не будуть відшкодовувати вклади, а перелік таких винятків досить широкий.

Усунення цих недоліків та вдосконалення законодавчо-нормативної бази функціонування системи гарантування вкладів

фізичних осіб дасть змогу відновити довіру населення до банківської системи в Україні.

Л. О. Примостка

Київський національний економічний університет,
м. Київ

МЕТОДИ ЦІНОУТВОРЕННЯ ЗА БАНКІВСЬКИМИ ДЕПОЗИТАМИ НАСЕЛЕННЯ

Обсяги залучення заощаджень населення в банківську систему істотно залежать від цінової політики банків, основним інструментом якої є депозитна ставка. Слід зазначити, що для забезпечення бажаної структури і обсягів своєї ресурсної бази банки можуть використовувати різні методи управління, які загалом зводяться до двох груп — цінові та нецінові. Проте досвід свідчить, що в процесі залучення заощаджень фізичних осіб у банківську систему пріоритети залишаються саме за ціновими методами, зміст яких полягає у використанні відсоткової ставки за депозитами як головного важеля в конкурентній боротьбі за вільні грошові кошти населення, і вітчизняні банки досить активно використовують цей механізм у своїй діяльності.

Цінові методи залучення коштів мають низку переваг, адже дають змогу банку досить активно регулювати обсяги ресурсної бази та контролювати рівень процентних витрат. Ідеться насамперед про те, що підвищення пропонованої банком ставки сприяє залученню додаткових ресурсів, а банк, перенасичений ресурсами, але обмежений небагатьма прибутковими напрямками їх розміщення, може зменшити свої витрати через зниження депозитних ставок. Зі сказаного цілком очевидно, що депозитна ставка є основним інструментом цінової політики банку у сфері залучення коштів фізичних осіб, а тому закономірно виникає запитання, які чинники слід брати до уваги в процесі визначення її оптимального рівня.

За своїм економічним змістом відсоткова ставка — це ринкова ціна грошей, а оскільки ціна є індикатором латентної економічної категорії вартості, то відсоткова ставка має відображати альтернативну вартість грошей, пов'язану з компенсацією власникові втрачених можливостей щодо використання тимчасово вільних грошових коштів протягом певного періоду. Крім того, очевидно, що відсоткова ставка, утім, як і будь-який інший рин-